

V
BIBLIOGRÁFIA

Az alábbi összeállítás az 1956. *A forradalom kronológiája és bibliográfiája* (Bp. Századvég – Atlanti K. – 56-os Intézet, 1990.) és *Az 1956-os magyar forradalom. Reform – Felkelés – Szabadságharc – Megtorlás* (Bp. Tankönyvkiadó, 1991.) c. kötetekben található annotált bibliográfiák folytatása és kiegészítése. Elsődleges célja az, hogy számba vegye az itthon és külföldön 1991 májusa óta megjelent, 1956-tal foglalkozó könyveket és folyóirat-nulmányokat. Néhány esetben a válogatást heti- és napilapokra is kiterjed, amennyiben az írás (tanulmány, interjú) fontossága ezt indokolta. Az időhatároktól olyankor tértünk el, ha jelentős külföldi – főként emigráns – könyvről volt szó, amely bár 1991 előtt jelent meg, de valamilyen oknál fogva kimaradt korábbi válogatásunkból. Végül a jelen válogatásban megtalálhatók a legfontosabb 56-os szépirodalmi antológiák és az 1989 óta kiadott, forradalmi témájú verseskötetek.

A könnyebb eligazodás érdekében a bibliográfiát – műfaji szempontokat követve – öt csoportra osztottuk: I. Monográfia, tanulmánykötet, emlékkönyv, tankönyv, évfordulós kiadvány, II. Tanulmány, esszé, publicisztika, vitairat, III. Dokumentum- és forrásközlés, IV. Napló, visszaemlékezés, interjú, V. Antológia, verseskötet, album.

A gyűjtést a folyóiratoknál 1992. május 31-ével zártuk le, a könyveknel figyelembe vettük az 1992-es könyvhét termését is. Összeállításunk adalék a készülő, '56 teljes történeti irodalmát áttekintő „nagy bibliográfiához”.

Csicskó Mária

I

MONOGRÁFIA, TANULMÁNYKÖTET, EMLÉKKÖNYV, TANKÖNYV, ÉVFORDULÓS KIADVÁNY

Bar-on, Mordechai: *Challenge and Quarrel. The road to Sinai – 1956*. 1991.

A héber nyelvű könyv az 1956-os arab–izraeli háború előzményeit vizsgálja, feltárja a Magyarországon szuezi válságként ismert konfliktushoz vezető utat. (Ld. 23. p.)

Bibó-emlékkönyv I–II. Az 1979-ben megjelent kötet változatlan szövegű kiadása. Bp. Századvég – Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1991. I. k.: 406 p. II. k. 453 p.

A barátok és tisztelők írásait tartalmazó két kötet eredetileg ajándéknak készült a kiváló tudós 70. születésnapjára. A tervezett gyűjtemény az 56-os államminiszter halála miatt emlékkönyv lett, s csak szamizdatként jelenhetett meg. A 76 író, költő, tudós és más értelmiségi szerző sokféleképpen idézi meg Bibó alakját. Néhányan csak emlé-

keiket beszélnek el, és meghajtják fejüket Bibó előtt. A tanulmányok egy része Bibó gondolatrendszerét vizsgálja, másik hányada gondolatait viszi tovább, esetleg vitázik nézeteivel. Három írás kapcsolódik szorosabban véve is '56-hoz: Donáth Ferenc: Bibó István és a magyar demokrácia alapkérdése – Bence György–Kis János: Határolt forradalom, megszorított többpártrendszer, feltételes szuverenitás – Dalos György: Szövegelemzés Bibó István ügyében.

David Ben-Gurion. Politics and leadership in Israel. Ed.: Ronald W. Zweig London, Frank Cass – Jerusalem, Yad Izhak Ben-Zvi, 1991. 314 p.

Tizenhét tanulmány, amely Izrael első miniszterelnökének – 1956-ban hadügyminiszter – életútját, politikai pályafutását dolgozza fel és értékeli. A magyar forradalom szempontjából az alábbi két írás bír különös jelentőséggel: Uri Bialer: Facts and pacts: Ben-Gurion and Israel's international orientation, 1948–1956 – Netanel Lorch: Ben-Gurion and the Sinai campaign, 1956.

Az 1956-os magyar forradalom. Reform – Felkelés – Szabadságharc – Megtorlás. Írták: Bak M. János, Kozák Gyula, Litván György, Rainer M. János. Az ajánló bibliográfiát Csicskó Mária, a fénykép- és dokumentumanyagot, a térképeket Jenei Károly, az annotált névjegyzéket Körösi Zsuzsanna állították össze. Szerkesztette: Litván György. Bp. Tankönyvkiadó. 1991. 223 p.

Az '56-os Intézet szerzői munkaközössége elsőként vállalkozott arra, hogy a hiányzó történelmi tankönyvek és tanári segédkönyvek pótlására olyan kézikönyvet készítsen, amely tömören összefoglalja 1956 előzményeit, a forradalom lefolyását és utóéletét, valamint betekintést nyújt az ezzel kapcsolatos történeti és memoárirodalomba.

Fehérvári István: *Börtönvilág Magyarországon 1945–1956.* Bp. Politikai Foglyok Szövetsége. 1990. 230 p.

Az eredetileg 1978-ban Münchenben megjelent könyv elsőként sorolta fel – főként a Nyugatra menekült 56-os emigránsok elsősorban szóbeli visszaemlékezései alapján – a koholt pereket és az azokban elítélteket, leleplezte a börtönállapotokat és az ÁVH módszereit. Műfaji korlátai miatt azonban kritikával kezelendő.

Gadney, Reg: *Cry Hungary! Uprising 1956.* London, Weidenfeld and Nicolson Ltd. 1986. 169 p.

A reprezentatív kiállítású könyv korabeli rádióadások és szemtanúk visszaemlékezései felhasználásával rekonstruálta a forradalom kronologikus történetét. '56 hangulatának felidézéséhez nagymértékben hozzájárulnak azok a jó minőségben közreadott fotók, amelyek az albumot illusztrálják.

Gáti, Charles: *Füstbe ment tömb.* Ford. Zala Tamás. Bp. Századvég – Atlanti 1991. 237 p.

A szovjet tömb létét, sajátosságait, működését bemutató munka 1989-ben amerikai egyetemi hallgatók számára íródott. A szerző külön fejezetben tárgyalja az 1956-os magyarországi, az 1968-as csehszlovákiai és az 1981-es lengyelországi válságsorozatot.

Harminc év 1956–1986. Szerk.: Balla Bálint. Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1986. 621 p.

Az EPMSZ azzal a szándékkal adta ki tanulmánygyűjteményét a forradalom 30. évfordulója tiszteletére, hogy a magyar társadalmi-szellemi élet egyes részterületeit vizsgálva bemutassa, miként hatott '56 az azóta eltelt három évtizedben a magyarság életére, mennyiben és milyen vonatkozásban befolyásolta vagy határozta meg létét Magyarországon, s a szomszédos államokban és az emigrációban. A kötet öt tanulmánya kapcsolható szorosán is '56 történetéhez: Molnár Miklós: 1956: A demokratikus szocializmus és a területi öngazgatás néhány kérdéséről – Kende Péter: A pártállam és a nemzeti sorskérdések – András Imre: A római katolikus egyház helyzete Magyarországon a háború után – Bárczay Gyula: Megújulás – megdermedés – megmozdulás. A Magyarországi Református Egyház harminc éve – Terray László: A

reformmozgalomtól a hierokráciáig. A Magyarországi Evangélikus Egyház harminc éve.

Hellema, Duco: 1956 (negentien zesenvijftig) *De Nederlandse houding ten' aanzien van de Hongaarse revolutie en de Suezcrisis*. Amsterdam, Jan Mets, 1990. 295 p.

A politológus-történész levéltári forrásokra építve dolgozza fel Hollandiának a magyar forradalom és a szuezi válság kapcsán kialakult álláspontját. A holland külpolitika végső soron Angliával és Franciaországgal vállalt szolidaritást 1956-ban.

Kemény István: *Közletről s távolból*. Műhely 2. Bp. Gondolat. 1991.

A forradalomban részt vett, majd börtönbüntetésre ítélt, iskolateremtő szociológus tanulmánykötetének több írása foglalkozik '56-tal. A Bibó István és Szabó Zoltán pályaképét, gondolkodásmódját, rokonszenves egyéniségét bemutató dolgozatok mellett, elemzés olvasható a könyvben a munkástanácsok szerepéről és jelentőségéről.

Király Béla emlékkönyv. *Háború és társadalom. War and society. Guerre et societe. Krieg und Gesellschaft*. Szerk.: Jónás Pál, Peter Pastor, Tóth Pál Péter. Bp. Századvég 1992. 326 p.

Harminchárom tudós illetve művész, az emlékkönyv magyar, lengyel, román, amerikai, francia, osztrák közreműködői saját kutatási területük egy-egy részkerdését feldolgozó tanulmánnyal tisztelegnek Király Béla előtt. Jónás Pál és Gosztonyi Péter emlékezései a tábornok személyiségét, pályafutása főbb állomásait idézik fel, Peter Pastor, Hans L. Trefousse, Steven Béla Várdy és Ágnes Huszár Várdy tudományos tevékenységét és kiadói munkásságát mutatják be. '56 a témája Vásárhelyi Miklós politikai esszéjének, amely a forradalmat az 1989-es változásokkal köti össze és az alábbi négy, 1990–1991 folyamán elhangzott előadásnak: János Bak: Ideas and ideals of 1956 in Hungary and Poland: Suggestions for a comparative approach – Bennett Kovrig: America and Hungary, 1956 – György Litván: Jewish role in Hungarian communism, anti-Stalinism, and 1956 – Bill Lomax: Grass-roots democracy, worker's councils, and central authority in 1956.

Kyle, Keith: *Suez*. London, Weidenfeld and Nicolson, 1991. XII. 656 p.

Nagy-Britannia, Franciaország és Izrael 1956-os szuezi akciójának mind ez idáig legátfogóbb feldolgozása. A szerző – 1956-ban a *The Economist* washingtoni levelezője – monográfiája elkészítésekor a legutóbbi időben publikált francia, amerikai diplomáciai iratokat használta, de feldolgozta a 30 éves kutatási tilalom köréből 1987 és 1991 között kikerült brit forrásokat is. (Ld. 237. p.)

Lengyel–magyar 56. Tanulmányok, visszaemlékezések az 1956-os lengyel és magyar forradalomról. Magyar és lengyel szerzők írásai. Életünk, 1992. 3–4. szám, 226–496. p.

A tematikus folyóiratszám két lengyel újságíró, Hanna Adamiecka és Marian Bielicki korabeli, Budapestről küldött, a történeteket filmszerűen bemutató tudósításaiával idézi fel a forradalom eseményeit. A „történészszemmel” c. fejezetben közölt tanulmányok közül Hajdú Tibor, Karel Kaplan, Pierre Maurer, Zofia Trojanowiczowa, Varga László írása az „1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete” által 1991. június 13–16-án rendezett nemzetközi tudományos konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata; Andorka Rudolf, Bak M. János, Andrzej Friszke, Hegedűs B. András, Krystyne Kersten, Pawel Machcewicz, Wieslaw Wladyka írásai pedig az MTA Történettudományi Intézetben 1991. december 10–12-én megtartott „Magyarország és Lengyelország, 1956” c., a lengyel–magyar történész vegyesbizottság és az 56-os Intézet által közösen rendezett konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata. A kötetet irodalmi és fotóösszeállítás teszi teljesebbé, a szerkesztők lengyel költőknek a magyar forradalom által inspirált verseiből válogattak. A tartalomjegyzékből csak a visszaemlékezések és a tanulmányok címeit közöljük. Tischler János: Az 1956-os magyar forradalom a lengyel sajtóban – Hanna Adamiecke:

Láttam Magyarországot I–VII. – Marian Bielicki: A magyar forradalom 1956 – Stanislaw M. Jankowski: Fiatal lány, géppisztollyal – Andrzej Sieroszewski: Lengyel költők az 1956-os magyar felkelésről – Karel Kaplan: Csehszlovákia, 1956 – Hajdú Tibor: A szovjet és a magyar pártvezetés 1956-ban – Andorka Rudolf: A magyar társadalom az 1950-es években – Hegedűs B. András: Poznan–Budapest, 1956 – Pierre Maurer: Tito és a magyar forradalom – Györkei Jenő: Szovjet katonai intervenció Magyarországon – Lengyel Alfonz: Ki hívta be 1956-ban a szovjet csapatokat Magyarországra? – Varga László: A népfelkelés problémája – Pawel Machcewicz: Június és október (Tömegmozgalmak Lengyelországban, 1956-ban) – Krystyna Kersten: 1956 a fordulópontra – Wieslaw Wladyka: Lengyel október, 1956: három politikai magyarázat – Andrzej Friszke: 1956 a lengyel ellenzék politikai gondolkodásában 1956–1980 között – Méray Tibor: Az optimizmus törekeny üzenete – Bak M. János: 1956 eszméi és eszményei Magyarországon és Lengyelországban (Javaslatok az összehasonlító kutatás számára) – Bohdan Zadura: Nagybetűs gondolatok – Jan Sandorski: Roman Strzalkowski halása – Aleksandra Banasiak: Kezdő ápolónő voltam akkor.

Molnár Miklós: *Egy vereség diadala. A forradalom története*. A magyar szöveget gondozta: Kis János, az annotált névmutatót készítette: Körösi Zsuzsanna: Első magyarországi, második magyar nyelvű kiadás. Bp. Educatio–Atlanti Kutató és Kiadó Társulat, 1991. 176 p.

A Svájcban élő történész, az Irodalmi Újság 1956-os szerkesztője, 1960-ban francia nyelven írta meg összefoglaló történeti munkáját a forradalom 13 napjáról. Bemutatja a forradalom pluralisztikus jellegét, politikai-társadalmi és nemzeti mozgóerőit, valamint a résztvevők értékrendjének sokféleségét. A könyvhöz Király Béla írt bevezetőt. (Ld. Pomogáts Béla reflexióit 229. p.)

Poznanski czerwiec 1956. Szerk.: Jaroslaw Maciejewski, Zofia Trojanowiczowa. 2. jav. kiad. Poznan, W. Poznanskie, 1990. 430 p.

1956. június 28-án több, mint 50 ezer munkás vonult az utcára Poznanban kenyeret és szabad választásokat követelve. A biztonsági erők fegyverrel verték szét a tüntetést. A poznani eseményeket mind ez idáig legalaposabban bemutató kötet 1981-ben jelent meg először. A tanulmányokból, visszaemlékezésekből, jelentésekből és dokumentumokból álló gyűjtemény az események kronológiáját, valamint az emberi és az anyagi veszteségeket tárja fel.

Reid, Escott: *Hungary and Suez: A view from New Delhi*, Oakville, Mosaic Pr. 1986. 157 p.

A diplomata szerző, aki 1952–57 között Kanada főmegbízottja volt Új-Delhiben, egyedülálló betekintést nyújt az indiai és a kanadai külpolitika 1956 októberétől 1956 decemberéig terjedő szakaszába. A szerző a magyar forradalom lelkes híve, azt tekintette diplomáciai feladatának, hogy elérje, India és Kanada szakítson különböző gyökerű elfogultságával és azonos mércével mérje az Egyiptomot és Magyarországot ért agressziót.

Suez 1956. Crises and its consequences. Ed.: WM. Roger Louis, Roger Owen. Oxford, Clarendon Pr. 1991. XVII, 428 p.

Az 1986-ban és 1987-ben megtartott két konferencia előadásaira épülő tanulmánykötet 22 írása sokoldalúan mutatja be a szuezi válság történetét, előzményeit és a világpolitikára gyakorolt hatását. Az amerikai, brit, francia, izraeli, egyiptomi és indiai történészek, akik közül többen maguk is részesei voltak '56-ban a válságnak, úgy dolgozzák fel választott témájukat, hogy írásaikban a krízis nemzeti szempontokra visszavezethetően ellentétes interpretációit fogalmazzák meg. Az először 1989-ben megjelent kötetben a magyar forradalom és Suez összefüggését John C. Campbell

- tanulmánya vizsgálja: „The Soviet Union, the United States, and the Twin Crises of Hungary and Suez.” (Ld. 234. p.)
- A szabadság kapujában. A Szabad Európa Rádió emlékműsora a magyar forradalom és szabadságharc 30. évfordulóján.* Részletek. Giromagny, Szikra 1988. 384 p.
- A SZER Magyar Osztályán a 30. évfordulón, amikor '56 politikai újraértékelése Magyarországon még teljesen reménytelennek tűnt, elkészült a forradalom hiteles történetét bemutató, színvonalas rádiósorozat. Az emlékműsor bemutatta a forradalom előzményeit, alakulását és utóvédharcait a korabeli rádióadások, a sajtó valamint a forradalom egykori résztvevőivel készített interjúk alapján az ENSZ szerepét is részletesen taglalva.
- Szemle. Válogatás a brüsszeli Nagy Imre Intézet folyóiratából.* Szerk.: Kozák Gyula, előszó: Kende Péter. Bp. Századvég – 56-os Intézet, 1992. 307 p.
- Az 1959 és 1963 között megjelent és 18 számot megért tudományos folyóiratnak az volt a célkitűzése, hogy életben tartsa '56 emlékét. A kiadvány angol és francia nyelvű mutációja pedig, ami a nyugat-európai baloldali érzelmű értelmiséghez szólt, a forradalomra zúdított szovjet-kommunista hamisításokat kívánta ellensúlyozni, valamint egy olyan politikai koncepció kidolgozásán fáradozott, amely a magyar forradalom általánosabb, másutt is hasznosítható tanulságára épül. A jelen válogatás az '56-os témájú írásokon alapul. A Szemle és az Etudes megjelent összes számának tartalomjegyzéke, valamint a szerzők életrajza a kiadvány végén olvasható. A gyűjtemény a hajdani beköszöntőn, egy szerkesztőségi cikkben túl az alábbi írásokat tartalmazza: Heltai György: A júniusi határozat – Sztáray Zoltán: A magyar munkás útja a forradalomig 1945–1956 – Sebestyén Miklós–Tóke Ferenc: A Nagy-budapesti Központi Munkástanács – Bak János: A munkástanácsok történelmi útjának tapasztalatairól – Broué, Pierre: Parlament, tanácsok, pártok – Szűcs Sándor: A záhonyi határállomás a forradalom napjaiban – Aczél Tamás: A Móríc Zsigmond körtér ostroma – Mit adott a magyar forradalom a szocializmusnak? (A Nagy Imre Intézet nemzetközi értekezlete) – Kéthly Anna levele Heltai Györgyhez – Gömöri György: A magyar forradalom lengyelországi visszhangja – Dumitriu, Petru: A magyar forradalom és a románok – Giolitti, Antonio: Az olasz munkásmozgalom és a magyar forradalom – Emlékeztető (Emlékezés Nagy Imre és mártírtársai kivégzésére) – Borbándi Gyula: Bibó István – Nagy Balázs: Nagy Imre és a magyar forradalom – Molnár Miklós: Tévhitek Nagy Imre megítélésében – Gosztonyi Péter: Hadikövetek – Aczél Tamás: Szilágyi József – Kende Péter: Gimes Miklós – Szász Béla: Losonczy Géza.
- Törvénytelen szocializmus. A tényfeltáró bizottság jelentése.* Szerk.: Révai Valéria. Bp. Zrínyi – Új Magyarország, 1991. 366 p.
- 1989 februárjában – már a rendszerváltozás küszöbén – a Németh Miklós-kormány döntést hozott egy történészekből és jogászokból álló bizottság felállításáról, amelynek feladatát az 1944/45-től az 1956-os forradalomig terjedő időszakban elkövetett törvényteleneségek és a kor joggyakorlatának feltárásában jelölte meg. A jelen kiadvány a Zinner Tibor által vezetett, ám saját kilétét fel nem táró, történész albizottság munkájának eredményét adja közre. A könyv élén Ormos Mária történésszel készített beszélgetés olvasható az ötvenes évekről, a kiadványt Kónyáné Kutrucz Katalin dolgozata zárja, amely az 1948–1955 közötti bírói gyakorlatot mutatja be.
- Unwin, Peter: *Voice in the wilderness. Imre Nagy and the Hungarian revolution.* Foreword: Árpád Göncz. London–Sydney, Macdonald, 1991. VIII, 262 p.
- A Nagy Imre életútját bemutató, egyszersmind a 20. századi magyar történelmet is áttekintő munka az elmúlt évtizedekben angol és francia nyelven publikált Magyarországgal kapcsolatos szakirodalom, valamint a szerzőnek a forradalom néhány résztvevőjével 1989-ben folytatott beszélgetése felhasználásával készült. A nagy beleérző-

- képességgel megírt könyv egyéni színe onnan ered, hogy Peter Unwin 1958-tól követségi beosztott és 1983–86 között Nagy-Britannia budapesti nagykövete volt.
- A vidék forradalma.* (Az 1991. október 22-én Debrecenben rendezett konferencia előadásai) Szerk.: Simon Zoltán, technikai szerk.: Valuch Tibor. Debrecen, Az 1956-os forradalom történetének Hajdú-Bihar megyei Kutatócsoportja, 1992. 114 p.
- A tanácskozássra meghívott Für Lajos, Székelyhidi Ágoston, Kovács Béla, Balogh István, a debreceni '56 neves szereplői, a forradalom napjait, főbb csomópontjait eleventítették meg személyes élményeik, korabeli feljegyzések tükrében. A konferencián elhangzott tanulmányok az 1989-ben megnyílt levéltári kutatások első eredményeit foglalják össze. Rainer M. János: Budapest és vidék 1956-ban – Filep Tibor: A debreceni forradalmi események sajátosságai – Molnár Adrienne: Kik voltak és mit akartak a Borsodi Munkástanács tagjai? – Németh Péterné: Koalíciós pártok 1956-ban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – Valuch Tibor: Adalékok az 1956-os forradalom Hajdú-Bihar megyei utóvédharcainak történetéhez – Szóke Domokos: A debreceni egyetem 1956-ban – Ständeisky Éva: Politika és vers.
- Vígh Károly: *Tildy Zoltán életútja*. Békéscsaba, Tevan. 1991. 189 p.
- Tildy Zoltán 1956 tavaszán szabadult háziőrizetéből. Rokonszenvvel figyelte Nagy Imre politikáját, s 1956-ban részt vett kormányában is, ami miatt 1958-ban a miniszterelnök elleni perben elítélték. Vígh Károly először 1979-ben készítette el a neves kigazdapárti politikus pályáját feldolgozó munkáját. A portré jelen kiadása Tildy 1956-os szerepének vázlatos bemutatásával bővült ki.

II

TANULMÁNY, ESSZÉ, PUBLICISZTIKA, VITAIRAT

- Argentieri, Federigo: *La transizione democratica in Ungheria*. In: *La fine del blocco sovietico*. Firenze, Ponte Alle Grazia, 1991. 203–225. p.
- Az 1989–90-es magyarországi politikai változásokat mutatja be az olasz olvasóközönség számára. A szerző hangsúlyosan szól a fordulat történelmi előképeiről, amelyek közül '56-ot tartja a legfontosabbnak.
- Baghiu, Aurel: *Az 1956-os romániai diákmozgalmak*. Hitel, 1991. 21. szám, 23–27. p.
- Az '56-os Intézet által 1991 júniusában rendezett konferencia előadása bemutatja azokat az eseményeket, amelyek a romániai – főleg a temesvári – egyetemi ifjúság körében történtek '56 őszén a magyarországi forradalom visszhangjaként és azok következményeit.
- Barla Szabó Ödön: *Adalékok a magyarországi megújulási próbálkozásokhoz (1954–1956)*. Múltunk, 1991. 4. szám, 79–102. p.
- Az MDP KV 1953. júniusi határozatát követően lépések történtek a tanácsok és az ipari vállalatok működésének megjavítására. Bár e kezdeményezések meglehetősen tétovák voltak, s nem vezettek jelentős gyakorlati eredményekre, a tanulmány kimutatja, hogy a forradalom leverése után már nem lehetett változatlan formában visszaállítani a politikai intézményrendszert és a gazdaság működését.
- Bartis Ferenc: *Az 1956-os erdélyi–romániai valóság megközelítése*. Hitel, 1991. 26. szám, 59–60 p.
- Adalékok Dávid Gyula: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság c. előadásához*, amely a Hitel 1991. 21. számában jelent meg.
- Beszélő*. Összkiadás 1981–1989. Sajtó alá rendezte: Havas Fanny. Bp. AB-Beszélő. 1991. I. kötet (1–10. szám, 1981–1984): 462 p., II. kötet (11–20. szám, 1984–1987): 847 p., III. kötet (21–27. szám, 1987–1989)

A demokratikus ellenzék illegális folyóirata kezdettől fogva fenntartás nélkül vállalta a magyar forradalom örökségét. Tematikus folyóiratszámok összeállításával (8., 18., 19.), tanulmányok, interjúk, dokumentumok közlésével hozzájárult '56 emlékének ébrentartásához.

Az I. kötetben olvasható tanulmányok, publicisztikai írások, nekrológok, recenziók: Szabó Miklós: A Bibó-émlékkönyv – szeg [Kószeg Ferenc]: „Egy icipicit igazítottunk a világon”. A második nyilvánosság az októberi évforduló és a hatalomátvétel között – Egy igaz emberrel kevesebb. Bali Sándor, 1923–1982 – Kardos András: Egyszomorú szocialista halálára. Haraszi Sándor, 1897–1982 – Ada Pál [Pető Iván]: Retusált arckép üres háttérrel – Mécs Imre: Péterfi Miklós, 1930–1983 – Huszonöt év után – Nagy Imre, Losonczy Géza, Gimes Miklós, Maléter Pál, Szilágyi József – Kis János: Kirakatper – zárt ajtók mögött – Pápai Miklós: A Magyar Október – baloldali szemmel.

II. kötet: Eörsi István: Búcsú egy naiv embertől ... (Krassó Miklós) – Radnóti Sándor: Donáth Ferenc emlékezetére – Kis János: Vég és kezdet – Fényes Elek [Rainer M. János]: Adatok az 1956-os forradalmat követő megtorláshoz – Négy vélemény a forradalom örökségéről. Szilágyi Sándor: Legyünk az Emberi Jogok őskeresztényei! Mikes Tamás: Miért nem? Válasz Szilágyi Sándornak. Krassó György: Két választás Magyarországon. Kószeg Ferenc: Ne csak építkezz ... Politizálj! – Haraszi Miklós: Emlék és panasz 1956-ról – Kolosi László–Német Péter [Hegedűs B. András]: Szemérmes történetírás.

III. kötet: Litván György: Még azt a két hetet is ... Cserbakői Endre, 1931–1987 – Donáth Ferenc síremlékénél (Vásárhelyi Miklós és Ludassy Mária búcsúztató beszédei) – Tétova elszántak, elszánt tétovák. Megemlékezések a forradalom 32. évfordulóján.

- Borbándi Gyula: *1956 – és az emigráns politika*. Világosság, 1991. 10. szám, 757–762. p.
Az 56-os Intézet által 1991 júniusában rendezett tudományos konferencián elhangzott előadás szerint a forradalom előtt az a kérdés osztotta meg a nyugati magyarokat, hogyan ítélendők meg a Nagy Imre nevével összefüggő társadalmi változások, a forradalom alatt pedig az, hogy az emigránsok tevőlegesen vagy mint passzív megfigyelők reagáljanak-e a magyarországi eseményekre. Végül is október 23.–november 4. között meglehetősen télenek maradtak, ám sokat tettek később azért, hogy az újonnan Nyugatra érkezetteket a legtöbb helyen rokonszenvenvel fogadják és támogatásban részesítsék.
- Benkő Péter: *Az Írószövetség újjáalakulása és a népi írók* (1959). Múltunk, 1991. 4. szám, 57–78. p.
A népi írók magatartását tárja fel a tanulmány az Illyés Gyulával és Németh Lászlóval folytatott beszélgetésekről az MSZMP részére készített feljegyzések alapján.
- Campbell, John C.: *Az Egyesült Államok kormánya és a magyar forradalom*. Fordította: Juhász Borbála. Világosság, 1991. 10. szám, 739–749. p.
Az 56-os Intézet által 1991 júniusában szervezett konferencián tartott előadás bemutatja, hogyan reagált az Egyesült Államok kormánya a magyarországi eseményekre, illetve azt vizsgálja, miért nem szánta el magát Eisenhower elnök azokra a döntésekre, amelyekkel nagyobb nyomást lehetett volna gyakorolni a Szovjetunióra a magyar szabadság és függetlenség érdekében.
- Dávid Gyula: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság*. Hittel, 1991. 21. szám, 20–22. p.
Az 56-os Intézet által 1991 júniusában rendezett konferencián tartott előadás ismereteket közöl a forradalomnak az erdélyi magyarság életére gyakorolt hatásáról. Kimutatja, hogy a „homogenizáció” rögeszméjétől hajtott román politika 56-ra hivatkozva alapozta meg a magyarság jogfosztását és beolvasztását.

- Domonkos László: *A hóhér vigyorg. Számadás és vádirat*. Szeged, Universum. 1990. 84 p.
A valódi bűnösök néven nevezésének szándékával összeállított vitairat a Marosán György által megszemélyesített politikai stílus és magatartás ellen. A szerző a Nagybudapesti Központi Munkástanáccsal folytatott tárgyalások Marosán-féle verzióját ütközteti a „még valóban élő tanúk” emlékezéseivel.
- Feitl István: *A moszkvai emigráció és az MSZMP* (Rákosi Mátyás 1956–1958 között). Múltunk, 1991. 4. szám, 3–30. p.
A Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Hegedüs András, Bata István, Piros László, Révai József, Kovács István, Andics Erzsébet, Berei Andor, Alapi Gyula, Egri Gyula, Hazai Jenő, Komor Imre és családtagjaik alkotta moszkvai emigráns csoportnak a hazatérés és a hatalomba való visszakerülés érdekében a szovjet pártvezetésnél tett kísérleteit, valamint a Kádár vezette MSZMP ennek megakadályozására ugyancsak Hruscsovnál tett lépéseit mutatja be a tanulmány a Politikatörténeti Intézetben őrzött dokumentumok alapján.
- Gosztonyi Péter: *A Köztársaság téri csata*. 1–3 rész. 1. rész: A védelem megszervezése. Új Magyarország, 1991. október 28. 10. p. 2. rész: Ki lőtt először? Új Magyarország, 1991. október 29. 9. p. 3. rész: A végső roham, s ami utána volt. Új Magyarország, 1991. október 30. 7. p.
Gosztonyi Péter írása valamennyi napjainkban ismert tény és lehetséges okot számbavéve igyekszik rekonstruálni a tragikus eseményeket. Nem kisebbítve a lincselés elítélendő voltát, a szerző úgy látja, hogy a Köztársaság téri csata csak kis mértékben befolyásolta a forradalom kimenetelét.
- Gosztonyi Péter: *A magyar Golgota*. A magyarországi politikai megtorlások vázlatos története V. Kritika, 1992. 6. szám, 26–28. p.
Publicisztikus hangvételű írás az 1950–61 közötti, halálos ítéletekkel végződő bíráskodásról.
- Gosztonyi Péter: *Mi történt Budapesten?* Hítel, 1991. 16. szám, 16–20. p.
1956 a korabeli szovjet sajtó tükrében. A szerző idézetekkel alátámasztva mutatja ki, hogy a szovjet sajtó és propaganda mindenben megelőlegezte a Kádár-rendszer forradalomellenes kliséit és vádjait.
- Gosztonyi Péter: *Szovjet csapatok Magyarországon*. Forrás, 1990. 10. szám, 64–80 p.
A szovjet csapatok 1944-től 1991-ig elhúzódo magyarországi tartózkodását tekinti át a szerző, különös figyelmet szentelve a Varsói Szerződés létrejöttének, az 1956-os szovjet beavatkozásnak, az októberi és novemberi hadműveleteknek.
- Göncz Árpád: *1956*. In: Gyaluforgácsok. Esszék, jegyzetek, interjúk. Bp. Pesti Szalon, 1992. 269–283. p.
A Szovjetszkaja Literatura felkérésére 1989-ben írt történeti publicisztika, amely a szovjet olvasóközönség számára alapvetően új megközelítésben mutatja be az 56-os magyar forradalom és szabadságharc hiteles történetét.
- Kenedi János: *A halál és a leányka*. Válogatott esszék. Bp. Századvég. 1992. 407 p.
Az 1987-ben Változatok 56 témájára címmel szamizdatként megjelent kötetnek Kenedi újabb tanulmányaival, előadásaival és személyes vallomásaival bővített kiadása. A címadó esszé azt vizsgálja, a kortársak különböző „típusai” miként élték meg a forradalmi napokat, középpontjában az akkor Londonban élő Szabó Zoltán áll. Több írás témája a szerző értékrendjét alapvetően meghatározó Bibó István.
- Kovács András: *A szociáldemokrácia 1956-ban*. Mozgó Világ, 1991. 6. szám, 96–107. p.
A történeti–szociológiai megközelítésű írás összefoglalja a Szociáldemokrata Párt 1956-os újjáalakulásának eseményeit. A szerző a színre lépő politikai áramlatokat elemezve arra a megállapításra jut, hogy a forradalom – amennyiben nem verik le – a szociáldemokrácia előtt nyitotta volna meg a legnagyobb lehetőségeket.

- Kovács Imre: *Népiség, radikálisizmus, demokrácia*. Publicisztikai írások. Bp. Gondolat–Nyilvánosság Klub–Századvég. 1992. 373 p. (Ars scribendi)
- A Kovács Imre 1937–1979 közötti publicisztikáját átfogó gyűjtemény 1956-os vonatkozású írásai: Új kurzus Magyarországon (1954): Bemutatja az 1953-as fordulatot, Nagy Imre politikáját, érdekessége, hogy a kivételes elemzőképességű, Amerikában élő szerző nyomban felismerte az „új szakasz” jelentőségét. – Megint megtaláltuk az utat (1957): Nagy Imre és a demokratikus emigráció 1956-os szerepének kritikus és önkritikus értékelése. – A forradalom és tanúi (1959): Méray Tibor Thirteen days that shook the Kremlin. Imre Nagy and the Hungarian Revolution (New York, Praeger Publ. 1959. 290 p.) és Kővágó József You are all alone (New York, Praeger Publ. 1959. 295 p.) c. könyvéről írt bírálóat. A népi mozgalom forradalomban szerepet vállalt jeles alakjait idézik a találó jellemrajzok: A hetvenéves Veres Péter (1966), Jelszó és program: Bibó István és a magyar alternatíva (1980), valamint a barát, Farkas Ferenc halálakor fogalmazott nekrológ, a Rekviem egy hű magyarért (1966).
- Kresalek Gábor: *Mit akartak a felkelők?* Világosság, 1991. 10. szám, 734–738. p.
- Az 56-os Intézet által 1991 júniusában szervezett konferencián tartott előadás a periratok és visszaemlékezések alapján vizsgálja három fegyveres csoport szociológiai összetételét, cselekedeteit, a felkelők motivációit, vázolja a szereplők személyiségvonzásait. (ld. 297–307. p.)
- Kresalek Gábor–Rainer M. János: *A magyar társadalom a filmen. (Társadalomkép, érték, ideológia (1948–1956))*. Szellemkép, 1991. 2–3. szám, l.n.
- A filmgyártás államosításától a forradalom kitöréséig terjedő időszakban készült, nem történeti tárgyú játékfilmeknek a címben jelzett szempontok szerinti elemzése.
- Leoncini, Francesco: *Közvetlen demokrácia és a forradalom*. Világosság, 1991. 10. szám, 725–727. p.
- Az 56-os Intézet által 1991 júniusában szervezett tudományos konferencián tartott előadás a forradalom célkitűzéseit és jellegét tekinti át vázlatosan, az 1989-es kelet-európai változásokra tekintve.
- Litván György: *Kié 1956?* Világosság, 1991. 10. szám, 721–724. p.
- Az 56-os Intézet által 1991 júniusában szervezett tudományos konferencia zárszava úgy válaszol a címben feltett kérdésre, hogy minden tisztességes szándékú csoportosulásnak, szerepnek elismeri a történelmi jogosultságát, s elutasítja '56 örökségének bármiféle kisajátítását.
- Litván György: *A Nagy Imre-csoport kialakulása és tevékenysége. 1955. április–1956. július*. Társadalmi Szemle, 1992. 6. szám, 89–95. p.
- A desztalinizáció problémái Magyarországon 1953–1956 címmel rendezett konferencia (1991. november) előadása főként az MDP és az MSZMP vezető testületeinek üléseiről (1955–1958) készített jegyzőkönyvek alapján, valamint Haraszi Sándor 1957. évi vizsgálati irataiból merítve ad számot a Nagy Imre körül kialakult csoportosulás eredetéről, jellegéről és aktivitásáról.
- Lomax, Bill: *Az alulról építkező demokrácia. Munkástanácsok és a központi hatalom*. Világosság, 1991. 10. szám, 728–733. p.
- Az 56-os Intézet által 1991 júniusában szervezett tudományos konferencián tartott előadás a munkástanácsok szerepét és jelentőségét abban látja, hogy egy olyan új és különleges rendszer kialakítására törekedtek '56-ban, amelyben a hatalmat horizontálisan elosztották és vertikálisan megosztották volna. A tanulmány angol nyelvű változata megjelent a Király Béla-émlékkönyvben.
- A magyar forradalom 1956*. Írta és összeállította: Kiss Dénes. Bp. Magyar Fórum, 1991. 17 p.
- Vázlat '56-ról, amely elsősorban arra törekszik, hogy a forradalom után születettek számára megidézze '56 hangulatát.

- Maradj velünk.* Krassó György írásai. Összeállította és a jegyzeteket írta: Hafner Mónika, Zsille Zoltán. Bp. Magán-Zárka, 1991. 388. p.
- Krassó György '56-ban írt újságcikkeit, rölapokat, illetve börtönverseit, a 80-as években szamizdatként megjelent naplójegyzeteit és publicisztikáját, valamint a londoni emigráció idején a SZER számára készített jegyzeteit, elemzéseit gyűjti egybe a kötet, továbbá tartalmazza a Bozóki András által vele készített életinterjút.
- Márkus István: *Somogyi összegzés.* In: Márkus István: *Az ismeretlen főszereplő.* Bp. Szépirodalmi. 1991. 167–183. p.
- Márkus István, Szabó István, Sánta Ferenc és Lázár István 1956-ban hosszabb tanulmányt tett négy Somogy megyei faluban. A tanulmány tapasztalataikat összegezve mutatja be a Rákosi-korszak agrárpolitikájának, vidéki társadalompolitikájának következményeit, elemzi a falusi gazdaság és társadalom végzetes torzulásait. A parasztság és a szövetkezetesítés elméleti bátorsággal megrajzolt, hiteles képe megjelenésekor, 1956 szeptemberében nagy vihart kavart.
- Muszatov, Valerij: *Szovjet politikai beavatkozás és katonai intervenció Magyarországon 1956-ban.* Múltunk, 1991. 4. szám, 159–170. p.
- Muszatov tagja volt annak az SZKP külpolitikai szakértőiből álló munkacsoportnak, amely 1990-ben célul tűzte, hogy levéltári források alapján hitelesen bemutassa az SZKP és a szovjet állam Magyarországgal kapcsolatos 1956. őszi álláspontját, lépéseit. Bár a kutatást 1991 tavaszán felfüggesztették, a szerző betekintést nyert a szovjet vezetés félelmeinek és reakcióinak megértése szempontjából legfontosabb dokumentumokba, amelyekről jegyzeteket is készített. A jelen munka e kivonatokat felhasználásával íródott.
- Pelle János: *A forradalom árnyai. 1956 Mátészalkán.* Mozgó Világ, 1991. 2. szám, 23–24. p.
- Mátészalkán, mint Kelet-Magyarország más vidékein, az antikommunizmus a legszegényebbek tudatában gyakran összekapcsolódott az antiszemitizmussal. A község forradalmára az nyomta rá a bélyegét, hogy az első spontán tüntetés a kommunisták „és a zsidók” ellen irányult.
- Pomogáts Béla: *Napló a történelemről 1989–1992.* Publicisztikai írások. Bp. Pesti Szalon, 1992. 175. p.
- A szerző, aki 1988-ban egyike volt a TIB alapítóinak, három esztendőn keresztül figyelte és kommentálta a sajtóban a hazai közélet eseményeit. E viták egyik része a múlt, benne '56 megítélése körül zajlott. Pomogáts Béla történeti érdekességű publicisztikai írásai a politikai csatározásokban eltorzított és besározott eszmék és eszmények megtisztításáért emelnek szót.
- Rainer M. János: *Fogságból visszatekintve – Nagy Imre 1956-ról.* Élet és Irodalom, 1990. október 12. 5. p.
- A periratok felhasználásával készített első hiteles beszámoló arról, miként ítélte meg saját forradalom alatti szerepét a már fogva tartott Nagy Imre, s milyen magatartást tanúsított a per folyamán.
- Rainer M. János: *Helyi politikai szerveződés 1956-ban – az újpesti példa.* In: *Az ostromtól a forradalomig. Adalékok Budapest múltjához, 1945–1956.* Szerk.: Bencsik Zsuzsanna, Kresalek Gábor. Bp. Budapesti Fővárosi Levéltár, 1990. 101–112. p.
- Az 1989. október 24-én Budapesten tartott Levéltári nap előadásának anyagára épülő történeti tanulmány. Bemutatja az 1956. október 24-én, Budapest egyik jellegzetes munkáskerületében megalakult Újpesti Forradalmi Bizottság létrejöttét, tevékenységét, elemzi e spontánul szerveződött és radikális irányvonalat követő bizottság összetételét.

- Rainer M. János: *Krónikák és kütsők, 1956*. BUKSZ, 1992. nyár, 156–160. p.
Szakmai bíráló '56 vidéki eseményeit feldolgozó munkákról (Filep Tibor: A debreceni forradalom. Debrecen, Piremon Kisvállalat, 1990., Győr-Sopron megyeiek emlékeznek az 1956-os forradalomra. Bp. Zrínyi. 1991., Ungváry Rudolf: Utána néma csönd. Bp. TIB–56-os Intézet, 1991.) és az 1956 plakátjai és röplapjai (Bp. Zrínyi K. 1991.) c. forráskiadványról.
- Rainer M. János: *Nagy Imre és a hatalmi központ. 1954. december–1956. július*. Társadalmi Szemle, 1992. 6. szám, 81–88. p.
A desztalinizáció problémái Magyarországon 1953–1956 címmel rendezett konferencia (1991. november) előadása a hatalomból kiszoruló majd onnan kikerülő Nagy Imre, illetve a Rákosi Mátyás vezette hatalmi centrum, két változó, formálódó politikai magatartás viszonyának alakulását vázolja az MDP vezető testületeinek üléseiről készített jegyzőkönyvek és a Nagy Imre-per iratai alapján. Realisztikusan mutatja be Nagy Imre 1955-ös elvhűségét, kitarását.
- Rainer M. János: *Nagy Imre külpolitikája*. Magyar Nemzet, 1991. július 15.
Az 56-os Intézet által 1991 júniusában rendezett konferencián tartott előadás Nagy Imre életművének egyik legnagyobb érdeklődést kiváltó részét elemzi. A szerző a miniszterelnök 1955–56-os tanulmányai, valamint e periratok alapján a Nagy Imre elvi álláspontja és gyakorlati lépései közti mély összefüggést hangsúlyozza, utalva arra, hogy Nagy Imre 1956 elején már nem tudta elképzelni a szocializmus megvalósítását nemzeti függetlenség talaján álló össznemzeti politika nélkül.
- Rainer M. János: *Ötvenhat feltámadt forrásai*. BUKSZ, 1990. nyár, 188–194. p.
A publicisztikus hangvételű írás az 1989-es év könyvpiaci konjunktúrája során kiadott 56-os vonatkozású dokumentumkötetek mérlegét vonja meg.
- Sándor András: *Radikalizmus és tolerancia*. Világosság, 1991. 10. szám, 754–756. p.
Sándor András író, egyetemi tanár (Washington) az 56-os Intézet által 1991 júniusában rendezett konferencián tartott előadása a magyar 1956-ot az első antitotalitáriánus forradalomként értelmezi, amely a nyugati demokráciák megújulásának is radikális kísérlete volt.
- Szántó László: *A somogyi összegzés kaposvári vitája*. Valóság 1991. 12. szám 86–95 p.
Bemutatja az '56 október 19-én Márkus István somogyi vonatkozású agrárszociográfiajáról rendezett vita előzményeit, lefolyását és utóéletét.
- Urbán Károly: *Nagy Imre első miniszterelnöksége*. Társadalmi Szemle, 1992. 6. szám, 72–81. p.
A desztalinizáció problémái Magyarországon 1953–1956 címmel rendezett konferencia (1991. november) előadása. Az MDP vezető testületei és a kormány üléseiről készített jegyzőkönyvek alapján vizsgálja az 1953. június–1955. január közötti időszakot, Nagy Imre és a rákosisták hatalmi harcát, s a szovjet pártvezetésnek a küzdelem kimenetelét eldöntő szerepét.
- Vajda Mihály: *A forradalom és az európai örökség*. Világosság, 1991. 10. szám, 750–753. p.
Az 56-os Intézet által 1991 júniusában rendezett konferencián tartott előadás a „reálisan létező szocializmus” 1989-ben bekövetkezett drámai összeomlásától visszatekintve elemzi az európai tradíciókhoz kötődő magyar forradalomnak a kelet-közép-európai államok elmúlt 33 évére gyakorolt hatását.
- Valuch Tibor: „Magyarság, emberség, szabadság”. Jegyzetek Szabó Zoltánról. In: Más vagy. Az Alföldi Stúdió antológiája. Debrecen, az Alföld és a Magyar Írószövetség Kelet-magyarországi Csoportja, 1991. 230–249. p.
A forradalom idején Londonban élő Szabó Zoltán eszmerendszerét és pályáját bemutató tanulmány. Az egykori falukutató 1956-ban a Szabad Európa Rádió hullámhosszán tájékoztatást adott az otthon küzdőknek a felkelés külföldi értékeléséről és visszhangjáról.

Varga László: *A harmadik napon*. In: Polgárosodás Közép-Európában. Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára. Szerk.: Somogyi Éva, Bp. MTA Történettudományi Intézet, 1991. 277–298. p.

Az írás középpontjában a Parlament előtti sortűz, a pártközpontban és a bölcsészkaron zajló események bemutatása áll.

Vita *Az 1956-os magyar forradalom* című olvasókönyvről (Bp. Tankönyvkiadó, 1991.)

Tókéczki László: *Túl közeli történelem*. Magyar Napló, 1992. február 7. 5–6. p.

Litván György: *1956 és a magyar polgárosodás*. Válasz Tókéczki Lászlónak Magyar Napló, 1992. február 21. 4–5. p.

Filep Tibor: *Történelem és politika*. Magyar Napló, 1992. április 3. 30–32. p.

Taxner-Tóth Ernő: *Vitacikk ötvenhatról*. Magyar Napló, 1991. május 15. 14–15. p.

Tókéczki László: *Válasz – idézetháború nélkül*. Magyar Napló, 1992. május 15. 15–16. p.

III

DOKUMENTUM- ÉS FORRÁSKÖZLÉS

Amerikai követjelentések 1956-ból. Közzéteszi, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Vida István.

Fordította: Borhi László Társadalmi Szemle, 1992. 2. szám, 77–93. p.

Az 1956. április 12.–október 12. között Budapestről Washingtonba küldött 7 követi jelentés sajátos kettősséget tükröz. Az első 4 dokumentum még a régi Kelet-Európa-koncepció szellemében íródott, Rákosi eltávolítását, a Rajk-ügyben történt beismerés kiaknázását, határozott diplomáciai akciókat sürgetett. A későbbiek viszont – az 1956. július 12-én a Nemzetbiztonsági Tanács által elfogadott, a kommunista rendszerek megdöntésének doktrínáját feladó, új kelet-európai törekvések szellemében – azt dokumentálják, hogy Washingtonban nagyobb politikai robbanással, olyan felkelés lehetőségével, mint amilyen Lengyelországban, illetve Magyarországon bekövetkezett, nem számoltak. A bevezető rövid áttekintést ad az Egyesült Államok 1949–1956 közötti Kelet-Európa-politikájáról.

Beszélő. Összkiadás 1981–1989. Sajtó alá rendezte: Havas Fanny Bp. AB-Beszélő. 1992.

I. kötet (1–10. szám, 1981–1984): 462 p., II. kötet (11–20. szám, 1984–1987): 847 p., III. kötet (21–27. szám, 1987–1989)

Az I. kötetben található dokumentumok: A Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom kibontakozási javaslata (1956 december) – Donáth Ferenc levele Molnár Miklóshoz – Nagy Imre levele Donáth Ferenchez – Ellenvélemény! Méray Tibor levele a Beszélő szerkesztőinek. Molnár Miklós kísérőlevele Donáth Ferenc leveléhez. Méray Tibor: A november 4-i rádiószózat. Donáth Ferenc adalékai – Az ítélet Nagy Imre és bűntársai ügyében. Az igazságügyminiszter közleménye – Nagy Imre beszámolója az MDP KV 1953. június 27-én tartott ülésén.

II. kötet: A Petőfi Kör sajtóvitájának jegyzőkönyve – Donáth Ferenc és Losonczy Géza levele az MDP Központi Vezetőségéhez – A kunszentmártoni Rákóczi Tsz Forradalmi Munkástanácsának jegyzőkönyveiből – A Nagy-budapesti Központi Munkástanács három ülésének jegyzőkönyve – A Parasztpárt (Petőfi Párt) vezetésének memoranduma 1956. decemberében – A mosonmagyaróvári ügy – koncepció és valóság. Közzéteszi: Rainer M. János – Angyal István búcsúlevele.

III. kötet: Nagy Erzsébet: Üzenet a magyar társadalom demokratikus megújulásáért küzdő fiatalokhoz az 56-os magyar forradalom mártírjainak emlékére tartandó öszszejeövetel alkalmából – Az irodalmi platform kérdéséhez. Tézisek (1956. május) – Kérése nem teljesíthető. Gimes Miklós volt élettársának, Losonczy Géza és Maléter Pál özvegyének levelei – A Történelmi Igazságtétel Bizottság nyilatkozatai – Kivégzé-

sek a forradalom után – Mécs Imre-Rainer M. János: „Fejére szól, ki szót emel...” A karhatalom hétköznapijából. – Ítélet Bibó István és társai perében.

Bibó, István: *Democracy, revolution, self-determination*. Selected writings. Ed.: Károly Nagy New York, Atlantic Research and Publications, 1991. 591 p.

Az angol nyelvű válogatás Bibó legfontosabb 56-os írásaira is kiterjed. Jeszenszky Géza bevezetője a mai helyzet elemzéséből kiindulva világítja meg a tanulmányok történelmi háttérét. Szilágyi Sándor utószava pedig az írások és a szerző magatartásának legjellemzőbb jegyeit kiemelve rajzol eleven képet Bibó Istvánról a tudósról és az emberről.

Bibó István: *Különbség*. Bp. Bethlen Gábor Kiadó, 1990. 452 p.

A könyv mindazokat a Bibó-írásokat tartalmazza, amelyeket a Magvető Kiadó 1986-ban nem vállalt, nem vett fel háromkötetes válogatásába (Bibó István: *Válogatott tanulmányok I–III.*). A jelen összeállítás az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Bibó István összegyűjtött munkái c. sorozata alapján készült. A kiadvány újraközi Szabó Zoltán: Bibó Istvánról. Az emelkedő ember c. tanulmányát.

Brit követi jelentések a világ különböző országaiból az 1956-os magyar forradalommal kapcsolatos helyi reakciókról. Közzéteszi, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Békés Csaba. Fordította: Félix Pál. Holmi, 1991. 10. szám, 1312–1331. p.

Az 1956. október–november folyamán a Foreign Office-hoz érkezett 29 jelentés és távirat részben a társadalmi megmozdulásokról, illetve az események sajtóvisszhangjáról, részben pedig a fogadó ország politikusaival, vezető külügyi tisztviselőivel, a diplomáciai testület tagjaival folytatott tárgyalásokról számol be.

Documents diplomatiques français 1956. Tome III. (24 octobre–31 décembre). Paris, Ministère des Affaires Étrangères, 1990. LV, 642 p.

A magyar 56 nemzetközi összefüggései tekintetében csak a brit, szovjet, amerikai diplomácia jelentőségéhez mérhető francia külpolitika dokumentumaiból készült forráskiadvány. Az öt világrészről Párizsba továbbított diplomáciai táviratok, követi jelentések és az ezekre adott külügyminisztériumi válaszok, illetve utasítások először adnak lehetőséget az 1956-os francia törekvések, külpolitikai lépések hiteles megismeréséhez. A dokumentumokból egyértelműen kitűnik a budapesti forradalom világpolitikai jelentősége.

Dokumentumok a jugoszláv menedékről és a Szántó Zoltán-ügyről (1956–1958) Közzéteszi: Kiss József, Ripp Zoltán. Múltunk, 1991. 4. szám, 136–158. p.

A magyar kommunista mozgalomban 1918 óta több vezető tisztséget betöltő Szántó Zoltán kulcsfigura volt a Nagy Imre-csoport jugoszláv követségre menekülésében, s központi szerepet játszott az MDP feloszlásában, valamint az MSZMP megalakításában. E fontos események részletei tárulnak fel a közölt iratokból, a Titóhoz, illetve Kádár Jánoshoz intézett levelekből, az MSZMP számára készített feljegyzésekből, egyszersmind dokumentálják Szántó Zoltán szembefordulását a Nagy Imre csoporttal.

Donáth Ferenc snagovi visszaemlékezése. Közzéteszi: ifj. Donáth Ferenc. Kritika, 1992. 6. szám, 28–35. p.

A forradalom napjaiban az MDP KV titkárságába kooptált Donáth Ferenc Romániában fogolyként diktálta le feleségének visszaemlékezését. Az 1956. október 22–28-ig terjedő időszak személyesen átélt eseményeit rögzítő memoár bemutatja a pártvezetés kritikus napok alatti tevékenységét, látatja a rákosista politikai elit tehetetlenségét, fejvesztett magatartását. Az írás hangsúlyos része a Nagy Imre politikájáról alkotott vélemény.

1956. A forradalom és szabadságharc röpcédulái. Összeállította: Rédey Gábor. Bp. Első Vertikális Kiszövetkezet, 1989. 164 p.

A kötet szerkesztője, aki maga is részt vett a forradalomban, s Magyarországot 1956-ban hagyta el, elsőként vállalkozott a felkelés szórólapjainak, falragaszainak összegyűjtésére. A kötet külön érdekessége, hogy válogatást mutat be azokból a röpcédulákból, amelyek a Szabad Európa Bizottság léggömbakciója keretében jutottak az országba, valamint közli az Ausztriába és az NSZK-ba menekült szabadságharcosok magyar és német nyelvű felhívásait, tájékoztatóit.

1956 plakátjai és röplappjai. Október 22.–november 5. Összeállította és szerkesztette: Izsák Lajos, Szabó József, Szabó Róbert. Bp. Zrínyi. 1991. 585 p.

A forradalom köznapi dokumentumainak önálló és fontos csoportját alkotják a plakátok, röplapok. A kötet ezernél is több nyomtatványa, illetve kézirással sokszorosított kiáltványa tükrözi 1956 politikai hangulatát, a lakosság reményeit és félelmeit, különböző pártok, szervezetek törekvéseit, szándékát, programját.

Foreign relations of the United States, 1955–1957. Eastern Europe. Volume XXV. Ed. in chief: John P. Glennon, ed.: Edward C. Keefer, Ronald D. Landa, Stanley Shaloff. Washington, United States Government Printing Office, 1990. XXVI. 729 p.

A budapesti forradalom kritikus napjaiban a Szovjetunióval megegyezésre, békére törekvő amerikai külpolitika három évének kelet-európai diplomáciai irataiból készült válogatás. Az Egyesült Államok világpolitikai törekvéseinek és szerepvállalásának megismerésén túlmenően a magyar forradalom nemzetközi összefüggéseinek is elsődleges forrása.

Irodalmi Újság. I. kötet: 1957–1959, II. kötet: 1960–1962. Bp. Bethlen Gábor Könyvkiadó. 1991. 1.n.

A Faludy György, illetve Méray Tibor és Enczi Endre által Angliában, majd Franciaországban szerkesztett Irodalmi Újság elévülhetetlen érdemeket szerzett 1956 eszméinek ébrentartásában, emlékének ápolásában, valamint a forradalom történetének feltárásában. Az emigráció demokratikus erőinek legtagasabb fórumává vált lap minden száma közölt 56-os vonatkozású írást, amelyekben Kéthly Annától Király Bélán át Fejtő Ferencig a forradalom résztvevői és elemzői szólaltak meg. A faksimile kiadás első két kötete a londoni esztendőket öleli fel.

Az tróper dokumentumaiból. Közzéteszi és a bevezetőt írta: Sinka Erzsébet. Holmi, 1991. 10. szám, 1346–1351. p.

Az öt dokumentum (vizsgálati terv, határozatok, jelentések) adalék a Déry Tibort, Háy Gyulát, Zelk Zoltánt és Tardos Tibort sokéves börtönbüntetéssel sújtó per történetéhez.

Ismét tüzek a végeken, 1956. A soproni egyetem krónikája dokumentumok tükrében I–II. Összeállította: Hiller István. Sopron, Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára, 1990. I.k.: 303 p., II.k.: 125 p.

Hiller István összegyűjtötte mindazokat a dokumentumokat, itthon és külföldön megjelent újságcikkeket, visszaemlékezéseket, amelyek alapján meg lehet írni 1956 hiteles történetét a Soproni Műszaki Egyetemen. A három felsőoktatási intézményből a forradalom napjaiban egyesített universitas arról nevezetes, hogy hallgatóinak és oktatóinak többsége a szovjet invázió után Nyugatra távozott. A dokumentumok egy része az ő sorsukat mutatja be. Különösen érdekes a II. kötet, amely az egyetem főhatósága, a Földművelésügyi Minisztérium által elrendelt vizsgálat során keletkezett feljegyzéseket, igazoló jelentéseket tartalmazza.

Jegyzőkönyv a részleges közkegyelemről szóló napirend tárgyalásáról az MSZMP KB ülésén 1960. március 30. Közzéteszi és a bevezetőt írta: Zinner Tibor História, 1992. 1. szám, 22–24 p.

Az MSZMP KB egyhangúlag elfogadta a részleges közkegyelemről szóló határozati javaslatot. A döntést követően született meg az Elnöki Tanács 1960. 10. sz. törvényerejű rendelete, amely – többek között – feloszlatta az internálótáborokat, felfüggesz-

tette azon elítéltek büntetésének végrehajtását, akiket politikai bűncselekmények miatt 6 évet meg nem haladó börtönbüntetésre ítélték, valamint egyéni elbírálás alapján kegyelemben részesítette Déry Tibort, Donáth Ferencet, Farkas Mihályt, Farkas Vladimirt, Jánosi Ferencet és Váradi Gyulát.

Kardos László börtönírássai 1957–1963. Sajtó alá rendezte: Pogány Mária Bp. Gondolat. 1992. 263 p.

A NÉKOSZ-mozgalom kiemelkedő alakját '56-os tevékenysége, főként pedig Nagy Imre tanulmányainak 1957-ben történt külföldre juttatása miatt perbe fogták és életfogytiglani büntetésre ítélték. A börtönélet hivatalos és magánirataiból összeállított dokumentumkötet Kardos László és a köré fonódó népi kollégisták 56-os szerepvállalásának egyedülálló forrása. E dokumentumok közül történeti szempontból a nyomozók által iratott önvallomások, az 1957-es feljegyzések a legértékesebbek. Kardos László jellemének és egyéniségének megismerésében a szeretteivel folytatott börtönlevelezés, valamint egykori rabtársai emlékezései segítenek.

KSH-jelentés az 1956-os disszidálásról. Az illegálisan külföldre távozott személyek főbb adatai (1956. október 23.–1957. április 30.). Régió, 1991. 4. szám, 174–211 p. (klny. is az 56-os Intézet kiadásában, Bp. 1992.)

A nemzetközi migráció történetében is kivételes jelenségnek számító 1956-os kivándorlásról 1957 elején készített, 1989-ig szigorúan titkos dokumentumként kezelt jelentést teszi közzé teljes terjedelemben. A KSH adatbázisát azok a kijelentőlapok és a hozzájuk csatolt statisztikai szelvények képezték, amelyeket a külföldre távozottak kötelezővé tett rendőrségi kijelentése során alkalmaztak.

Lakatos István: *Periratok 1957–58.* Kortárs, 1992. 2. szám, 5–25 p., 1992. 3. szám, 109–128. p.

A Baumgartner-díjas költőt, aki 1954-ben a Petőfi Kör elődjeként számon tartott Bessenyei Kör létrehozója, 1956-ban az Igazság c. lap munkatársa és az Írószövetség Elnökségének aktív tagja volt, a forradalom után 1 év 10 hónapi börtönbüntetésre ítélték. A nyomozók által iratott önvallomás, amit Lakatos István szándékolatlan naiv előadásmódban, ám szabadgondolkodói méltóságát megőrizve fogalmazott és a neves tanúk vallomásai a megtorlás időszakának magatartásmintáiba, a nyomozók feljegyzései és az ítélet pedig a megtorlás gépezetének működésébe engednek betekintést. A csaknem ezeroldalas periratból válogatott részletek az egykori „államfogyó” mai magyarázó kommentárjaival jelentek meg.

A Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának dokumentumaiból. Közzéteszi és a bevezetőt írta: Bill Lomax. Holmi, 1991. 10. szám, 1332–1345. p.

A 14 dokumentum: nyilatkozatok, emlékeztetők, intézményi és elnökségi névsorok, Kádár Jánoshoz és Nehru indiai miniszterelnökhöz intézett levelek a forradalom, majd a szellemi ellenállás legfontosabb értelmiségi szervezetének összetételét mutatják be, valamint a november 4-e után a politikai kibontakozás érdekében folytatott tevékenységét tárják fel.

Mindszenty és a hatalom. Tizenöt év az USA követségén. A dokumentumokat válogatta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Ólmodi Zoltán. Bp. Lex Kft. 1991. 213 p. (Titkos iratok)

A Titkos iratok 1945–1990 c. sorozat az egykori MSZMP KB Párttörténeti Intézete – ma Politikátörténeti Intézet – Levéltárában szigorúan elzárva őrzött források közzétételére vállalkozott. Az első kötet az 1956. november 4-én reggel az Egyesült Államok követségén menedéket kérő Mindszenty József kálváriáját dokumentálja. A 40 faksimilében publikált irat bemutatja, hogyan alakult az MSZMP vezetőségének, a magyar kormányzatnak, valamint a háttérben az USA-nak és a Vatikánnak az álláspontja a Mindszenty-ügyben. A dokumentumok többsége az MSZMP vezető testületeinek ülése során keletkezett, vagy azok előkészítését szolgálta.

A Nagy-budapesti Központi Munkástanács irataiból I–II. rész. Közzéteszi és a bevezetőt írta: Varga László. 1. rész: Társadalmi Szemle, 1991. 8–9. szám, 143–155. p., 2. rész: 1991. 11. szám, 79–93. p.

Az 1956. november 14.–december 8. között keletkezett 6 dokumentum: határozatok, jegyzőkönyvek, képet adnak a Központi Munkástanács megalakulásának körülményeiről, a munkástanácsok törekvéseiről, a kormánnyal való ellentéteikről és törvénytelené nyilvánításukat megelőzően az ellenállásban játszott szerepükről.

A Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján. VI. Pedagógusvita. Szerk. és a jegyzeteket írta: Hegedűs B. András, Rainer M. János. Bp. Múzsák. – 56-os Intézet, 1992.

1956. szeptember 28-án és október 12-én tartották meg a Petőfi Kör pedagógusvitáját, ahol nagyszámú pedagógus, tudós aktív közreműködésével foglaltak állást az oktatás szabadsága és a meghurcolt szakemberek rehabilitálása mellett.

IV

NAPLÓ, VISSZAEMLEKEZÉS, INTERJÚ

„*Akik az üldözésből jöttek...*” Pálos Antal. Közreadja: Elmer István. Vigilia, 1992. 4. szám, 297–311 p.

Pálos Antal jezsuita páttert 1954 júniusában állítólagos kémkedés vádjával letartóztatták és 17 évi börtönbüntetésre ítélték. A forradalom napjaiban szabadult Vácról, majd a Jézus Szíve Szövetség engedéllyel megjelenő *A Szív* című lapjának (mindössze egyetlen szám jelent meg) lett a felelős szerkesztője. '56 után ismét bebörtönözték. A visszaemlékezés szerzője mindezekről az eseményekről beszámol, s jellemzést ad az általa megismert halálra ítélt kivégzés előtti magatartásáról.

Argentieri, Federigo: *Miklós Vásárhelyi.* La rivoluzione ungherese. Imre Nagy e la sinistra Roma, Levi, 1988. 287 p.

Vásárhelyi Miklóssal készített interjú. A kiadvány közel felét dokumentumok teszik ki, amelyek többek között az olasz baloldalnak a budapesti forradalomról kialakított korabeli és 1986-os értékelését is bemutatják.

Beszélő. Összkiadás 1981–1989. Sajtó alá rendezte: Havas Fanny. Bp. AB–Beszélő. 1992.

I. kötet (1–10. szám, 1981–1984): 462 p., II. kötet (11–20. szám, 1984–1987): 847 p., III. kötet (21–27. szám, 1987–1989)

Az I. kötetben található interjú, visszaemlékezés: A Munkástanács mint egy pecsét hitelesítette a forradalmat. Interjú Rácz Sándorral, a Nagy-budapesti Központi Munkástanács elnökével. Készítette: Szilágyi Sándor.

II. kötet: Az Unita Nagy Imréről – Beszélő-beszélgetés Szász Bélával, a Minden kényszer nélkül c. könyv írójával. Készítette: Orosz István – Többé nem hazudunk. Beszélő-beszélgetés Erdei Sándorral 1956 előzményeiről, az írók októberi tevékenységéről, az Írószövetség 56. decemberi taggyűléséről, az írósztrájk megtöréséről. Készítette: Csalog Zsolt – Vizinczey István: Sztálin tér, október 23. – Péterfi Miklós: Egy felkelő emlékei 1956. október 23.–november 12. Közzéteszi: Mécs Imre – Aznap este, mikor mi átvettük a hatalmat ... Beszélő-beszélgetés a Csurgói Járási Nemzeti Bizottság elnökével. Az interjút készítette: Szilágyi Sándor – Eörsi István: Emlékezés a régi szép időkre.

III. kötet: Eörsi István: Emlékezés a régi szép időkre – Kezdetből nyilvánvaló volt, hogy koncepciót pert fognak összehozni. Beszélő-beszélgetés Vásárhelyi Miklóssal. Készítette: Szilágyi Sándor – A Nagy Imre-kormány sajtófőnöke voltam. Beszélő-beszélgetés Vásárhelyi Miklóssal. Készítette: Szilágyi Sándor – Egy felkelő visszaemlé-

- kezései. Beszélgetés Németh István Párizsban élő mérnökkel. Készítette: F. Havas Gábor – Halda Alíz: Magánügy.
- Budavár ismét elesett.* Végvári Vazullal beszélget Dobos Marianne. Stádium, 1989. decemberi szám, 26–33. p.
- Az Egyesült Államokba emigrált, Szent Ferenc-rendi áldozópap volt az 1956. november 4-től 7-ig tartó budavári fegyveres ellenállás vezetője. Az interjúban felidézett emlékei betekintést engednek a felkelők mindmáig meglehetősen ismeretlen világába. Végvári Vazult 1957. szeptember 2-án a Magyar Szabadságharcos Szövetség elnökévé választották.
- Cavendish, Anthony: *Bizalmas hírforrásból.* Fordította: Félix Pál. Holmi, 1991. 10. szám, 1306–1311 p.
- Részlet a brit hírszerzés egykori munkatársa, az 1956-ban újságíróként Lengyelországból Budapestre érkező Cavendish 80-as években fogalmazott, az illetékes brit hivatal által megcenzúrázott memoárjából, amelyben a magyar forradalommal kapcsolatos emlékeit idézi fel.
- Fónay Jenő: *Kiáltás* Bp. Jurta Színház, 1989. 177 p.
- Az emlékező a forradalom idején és a börtönben szerzett tapasztalatait mondja el a műfaji szempontból leginkább az elbeszélések sorozatával rokonítható könyvében.
- Gabori, George: *Amikor elszabadult a gonosz* Bp. Magyar Világ. 1991. 439 p.
- Gabori György megjárta mind Dachaut, mind pedig Recsket. Memoárjában, amely először Torontóban jelent meg, s nagy sikert aratott, múlt századi pikareszk regényhősként számol be az átélt borzalmakról. A szerző a forradalom idején – saját meghatározása szerint – Dudás József politikai tanácsadójaként működött, így visszaemlékezése maga is hozzájárul Dudás személyiségének és környezetének megismeréséhez.
- Győr-Sopron megyeiek emlékeznek az 1956-os forradalomra.* Bp. Zrínyi 1991. 92 p.
- A forradalom vidéki eseményeinek sorában kulcsszerepet játszó Győr-Sopron megyei történések menetét rekonstruáló munka korabeli dokumentumok, sajtóközlemények, felhívások, az egykori résztvevők visszaemlékezései és a feltárt periratok alapján készült. Az események tárgyalási módját, a füzet szerkezetét, a kötet stílusát a szerkesztőbizottság azon szándéka motiválta, hogy „Az ellenforradalom támadása Győr megyében” (győri Fehér Könyv) c. 1958-as propagandakiadvány rágalmait cáfolják.
- Harcokcsival Mindszentyért.* Összeáll.: Hornyák Tibor. Bp. Hornyák T. cop. 1991. 28 p.
- A brosúra összeállítója annak a monstre pernek a XXIX. rendű vádlottja volt, amelyben harminchárom újpesti forradalmárt – részben a Mindszenty Budapestre hozatalában való részvétel miatt – bíróság elé állítottak. Közülük tíz személyt halálra ítélték. A műfajilag besorolhatatlan kiadvány a főpap kiszabadításának egy töredékes verzióját adja elő, ugyanakkor dokumentumforgácsokat is közöl.
- In memoriam Mosonmagyaróvár 1956. október 26.* Mosonmagyaróvár, Városi Művelődési Központ–MDF helyi szervezete, 1989. 79 p.
- Az 1989. június 8-án Mosonmagyaróvárott és az 1989. június 26-án Kiskunhaladon megtartott vitaest jegyzőkönyve, ahol 33 év után először adódott alkalom az 1956. október 26-án Mosonmagyaróvárott, az ÁVH-laktanya előtt eldőrdült sortűz körülményeinek nyilvános megvitatására. A füzet tartalmazza még a laktanya egykori parancsnokának, Dudás Istvánnak az MDF mosonmagyaróvári szervezetéhez intézett levelét.
- Kopjafák és vallomások.* Levelek 1956-ról. Szeged, Csapó és Társai Információs Kft. 1989. 226 p.
1989. június 16-án, Nagy Imre és mártúrtársai újratemetésének napján az INCONNU Független Művészeti Csoport a 301-es parcella mindaddig jeltelen sírjaira kopjafákat állított a kivégzettek tiszteletére. Az emlékoszlopok költségeit adományokból fedez-

ték. A kötetben az adományozók – az INCONNU felkérésére írásba foglalt – személyes emlékeit (levelek, dokumentumok) teszik közzé, amelyekben 1956-ról, akkori kötődéseikről vallanak.

„Kormánynyilatkozatot ismertettem” A Konduktorov-ügy. Beszélgetés harmincöt év után dr. Kós Péterrel. Az interjú készítette: Murányi Gábor. Magyar Nemzet, 1991. augusztus 22. 6 p.

Kós Péter volt Magyarország rendkívüli és meghatalmazott követe az ENSZ-ben, s ő juttatta el október 28-án azt a nyilatkozatot az ENSZ-hez, amely szerint Budapest határozottan nyilatkozik a magyar ügy napirendre tűzése ellen. Az interjú Kós Péter személyes visszaemlékezéseit foglalja össze.

Kovács Andor: *Forradalom Somogyban*. Az 1956-os forradalom és előzményei a csurgói járásban. New Brunswick, Magyar Öregdiák Szövetség–Bessenyei György Kör–Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1988. 198 p. (Tanúk korukról 8.)

A Csurgói Járási Forradalmi Nemzeti Bizottság elnökének visszaemlékezése hiánypótló munka, mert somogyi „esettanulmányából” a kevésbé ismert vidék, Dél-Dunántúl forradalmának jellegzetességei rajzolódnak ki. Olvasmányosan megírt, ugyanakkor a szerző összefüggéseket kutató, elemző egyéniségét is tükröző memoár.

Kristóf Béla: *Váci események az 1956-os októberi magyar forradalom és szabadságharc alatt*. Vác, MDF Váci Szervezete, 1990. 32 p.

A Váci Forradalmi Bizottság elnökének visszaemlékezése 1956. október 23-tól november 16-ig követi nyomon a történéseket.

Micska Sándorné Pászly Mária: *Élő múlt*. Közzéteszi és a bevezetőt írta: Kozák Gyula. *Mozgó Világ*, 1992. 5. szám, 57–66. p.

Az '56-os Intézet és az Oral History Archivum pályázatára beérkezett dolgozat két ember történelmi keretekbe ágyazott tragédiáját beszéli el. Egyikük, a férfi az 1956. október 26-án eldördült mosonmagyaróvári sortűz áldozata lett. A túlélő, a ma 72 éves asszony irodalmi értékű önéletírásban állít emléket a férfinak.

Nemes Nagy Ágnes: *Négyen – 1956-ban*. In: Újhold-Évkönyv, 1991/2. 300–304. p.

Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Mészöly Miklós, Polcz Alain közösen átélte 56-os élményei, és a költőnő vallomása arról, a forradalom miként, milyen áttételeken keresztül jelent meg verseiben.

Örkény István: *Noteszlapok 1956-ból*. Holmi, 1991. 10. szám, 1354–1364 p. (In: Levelek egypercben. Levelek, emlékezések, interjúk a hagyatékból. Bp. Szépirodalmi K. 1992. 50–73. p.)

Az '56 októbere és decembere között készített feljegyzések a forradalom napjainak hangulatát idézik, valamint a szovjet beavatkozás utáni ellenállás egyszer felemelő, máskor torokszorító jeleneteit örökítik meg.

Papp László: *ÉMEFESZ*. Az amerikai magyar egyetemisták mozgalma az 1956-os forradalom után. New Brunswick, Magyar Öregdiák Szövetség – Bessenyei György Kör, 1988. 95 p. (Tanúk – korukról 7.)

A forradalom után – sok társával együtt – Amerikába emigrált fiatal építész, Papp László egyik alapítója, majd első elnöke lett az Észak-Amerikai Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesületei Szövetségének. A könyv vázolja a szervezet létrejöttét, tevékenységét, konfliktusait az Új Világban, jelzi a beilleszkedni kívánó, ugyanakkor magyarságukat is megőrizni vágyó fiatalok problémáit.

Perbíró József: *Ötvenhat Szegeden – emlékeimben*. Szeged, Növum Kft. 1989. 53 p.

A forradalom nyitó eseményeként számon tartott, október 16-i, szegedi egyetemi gyűlésen a visszaemlékezés szerzője, Perbíró jogászprofesszor elnökölt. A Szegedi Forradalmi Nemzeti Bizottság vezetőjét sokan a város megmentőjének tekintik, mert józan bölcsességével megóvta Szegedet a véréldozatoktól. Tettéért halálra, másodfo-

kon életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, 1963-ban szabadult. Memoárjában a város 56-os eseményeit és meghurcoltatásának történetét mondja el.

Tanúskodnak a halálraítéltek. Szerk.: Hornyák Tibor, Forgách Ferenc. Bp. Montir Bau Kiszövetkezet, 1989. 94 p.

Az interjúkban megszólalnak: Wittner Mária; a kivégzett Kósa Pál lánya; Dobos Gábor, aki Szilágyi Lászlóról és Tomasovszki Andrásról beszél; Csete István, Pásztor Géza, Dénes János, Budai Kulcsár János, Pataki László, Szabó István, Weim Konrád, Kovács Sándor és két név nélküli szereplő. Valamennyien a forradalom alatti tevékenységükről, bírósági tárgyalásukról és börtönéveikről vallanak.

Ungváry Rudolf: *Utána néma csönd.* A miskolci egyetem 1956-os diákparlamentjének története Bp. Történelmi Igazságtétel Bizottság – 1956-os Intézet, 1991. 243 p.

A szerző 1956-ban a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen tanult, s a forradalom napjaiban a diákparlamentben tevékenykedett, mint a beérkező információkat feldolgozó hírszolgálat egyik vezetője. „Modern krónikát” írt, amelyben memoárrészletek, dokumentumidézetek és a szerző értékelő kommentárjai váltogatják egymást.

Vilmosi György: *Egy sebészorvos forradalmi naplója.* Bp. Katalizátor Iroda, 1991. 160 p.

A könyv egy a forradalomban, majd pedig a fegyveres ellenállásban részt vett budapesti orvos élményeinek leírása.

„Világéletemben indokolatlanul optimista voltam...” Vásárhelyi Miklóssal beszélget Bossányi Katalin *Mozgó Világ*, 1992. 6. szám, 5–17 p.

A Nagy Imre-per IX. rendű vádlottja az interjúban romániai internálásukról beszél, portrét rajzol fogolytársairól, Szilágyi Józsefről, Gimes Miklósról, Losonczy Gézáról, és bemutatja, értelmezi pályájuk meghatározó fordulatait. Feleleveníti Nagy Imre és mártírtársai 1989-es újratemetésének körülményeit, értékeli a szertartás hatását a küszöbön álló politikai fordulatra.

Zimándi Pius: *A forradalom éve.* Krónika 1956-ból. Bp. Századvég. – 56-os Intézet, 1992. 390 p.

Az 1956. január 1-jétől 1957. november 3-ig vezetett napló szerzője premontrei szerzetes, aki megérezvén, hogy feljegyzésre méltó, történelmi idők következnek, összegyűjtötte és rögzítette a kor írásos és szóbeli, hivatalos és ellenzéki információit, a valódi és álhírt, pletykákat, sőt a jellegzetes vicceket is. A kommunista eliten kívül állók szemléletét és reflexióit közvetítő munka '56 jelentős kortörténeti dokumentuma.

V

ANTOLÓGIA, VERSESKÖTET, ALBUM

Bachman Gábor – Rajk László – Peternák Miklós: *Ravatal.* Catafalque Bp. Meta Kft. NA-NE Galériája, 1990. 73 p.

Album Nagy Imre és mártírtársainak Bachman Gábor és Rajk László által tervezett, a Múcsarnok előtt 1989. június 16-án felállított ravataláról. Peternák Miklós bevezető tanulmánya a nyilvános ceremónia tárgyi kellékeit, ezek művészi vonatkozásait, történelmi előzményeit, valamint a helyszín és az idő lehetséges értelmezését tárgyalja.

Buda Ferenc: *Csőndország.* Bp. Arany Lapok Kiadói Kft. 1991. 63 p.

A kötet verseinek nagyobbik része '56 tájékán született, köztük van az a három is, amelyek miatt a szerzőt a demokratikus államrend elleni izgatás vádjával egyévi börtönbüntetésre ítélték. A forradalomban elesett hősöknek, legyilkolt áldozatoknak ajánlott versek másik része a 80-as években keletkezett.

- Bugra, Tarik: *Állva akarok maradni*. Requiem az 1956-os Budapestért. Színmű három felvonásban. Fordította: Tasnádi Edit. Bp. Magyar–Török Baráti Társaság, 1991. 110 p. A török szerző szabadságról szóló drámáját 1966-ban írta. A történések színhelye Mitinia, az idegen hatalom neve pedig Agónia, és kitalált neveket viselnek a szereplők is. Fiatal diákok a darab hősei, akik tükos ellenállást, majd felkelést szerveznek. Vágyaik és szerelmeik közepette ismerjük meg őket, ábrázolt esendőségük hitelessé teszi sorsvállaló hősiességüket.
- Ezerkilencszázötvenhat, te csillag*. A forradalom és a szabadságharc olvasókönyve. Szerk.: Medvigy Endre, Pomogáts Béla. Bp. Püski, 1991. 236 p. Az antológia egy kötetbe gyűjti a forradalom napjaiban keletkezett, illetve akkor publikált legjelentősebb költeményeket, regény- és naplórészleteket, írói vallomások, valamint tartalmaz számos művet itthon, illetve külföldön élő magyar költőktől a forradalom által inspirált és annak örökségét továbbvivő gondolatkörből. '56 szépirodalmi tükröképe a felkelés és a megtorlás valóságát tárja elénk, életre kelti a forradalom szellemi és politikai hagyományát.
- Fenyvesi Félix Lajos: *1956*. Hódmezővásárhely, Petőfi Művelődési Központ, 1989. 31 p. A hetvenes–nyolcvanas években született versek Nagy Imréről, a magukat feláldozó munkásokról, diákokról, előhangok a majdan megírandó 56-os regényekhez, emlékkersekhöz.
- Fónay Jenő: *Megtorlás*. Zürich, Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör, 1983. 242 p. Fónay Jenőt 1956 után halálra ítélték, de kegyelmet kapott, és 1963-ban kiszabadult. Művében a forradalommal kapcsolatos emlékeit beszéli el. A könyv másik részét a nyomozati eljárás, a kihallgató tiszttel folytatott egyenlőtlen viaskodás ábrázolása teszi ki. Élményeinek az utókor számára töretlen megörökítésére Fónay Jenő nem a memoár műfaját választotta, Takács Balázs személyében regényhőst teremtett.
- Galgóczy Erzsébet: *Ami a Vidravasból kimaradt*. Előszó: Vathy Zsuzsa, Kortárs, 1990. 8. szám, 48–64. p., 9. szám, 40–64. p. A MAORT-perben elítélt Papp Simon geológus kálváriáját feldolgozó, 1984-ben megjelent politikai dokumentumregény utolsó fejezete. A mosonmagyaróvári sortűzről és a forradalom győri eseményeiről beszámoló rész a többszörös lektorálás után maradt ki a könyvből.
- Gérecz Attila, a költő. 1956 mártírja*. Bp. Stádium. 1991. 195 p. A válogatott öttusázó, 1949-ben összeesküvés és hazaárulás vádjával bíróság elé állított, elítélt, majd 1956. október végén kiszabadított Gérecz Attila börtönben írt versei. A szép és ízléses kiállítású könyvben olvasható még az a Tóth Bálinttal, Kárpáti Kamillal folytatott rádióbeszélgetés is, amely a november 4-ét követő utóvédharcokban megölt Gérecz Attila életéről készült, valamint barátok és rabtársak főhajtása a mártír előtt. A kötethez Göncz Árpád írt előszót.
- Göncz Árpád: *Pesszimista komédia*. In: Újhold-Évkönyv, 1989/1. 72–108. p. Több idősíkon játszódó dráma, amelynek alaptémája a közelmúlt, s benne 1956.
- Ivanji, Ivan: *Jedna madarska jesen*. Novi Sad, K. Novog Sada, 1986. 274 p. A történelmi regény egy fiatal jugoszláv újságíróról szól, aki az 1956-os év nyarát és őszét Budapesten töltve részese lett a forradalmi eseményeknek. A könyv minden második fejezete korabeli újságcikkekből, politikai beszédekből készült válogatás. A műnek 1986-ban az volt az érdekessége, hogy nyíltan szólt a magyar forradalom jugoszláv vonatkozásairól, s érintette '56 és az antiszemitizmus kérdését.
- Kannás Alajos: *Kormos kövek* (56 vers). Bp. Hunnia, 1991. 64 p. Az Egyesült Államokban élő költő és pszichológus versciklusa közvetlenül a forradalom után született, először a Katolikus Szemle jóvoltából jelenhetett meg, 1957-ben.

Költők forradalma. Antológia 1953–1956. Szerk.: Csicsery-Rónay István. Washington, Occidental Press. 1986. 103 p.

Az először 1957-ben kiadott antológia 28 magyar írónak-költőnek a címben jelzett évek során publikált „lázas”, a forradalom szellemi előkészítésében döntő szerepet játszó műveit gyűjti egybe.

Németh Emil: *Üllői úti siralom, 1956.* Gyötrelmes évek krónikája. Bp. Eötvös, 1989. 51 p.

Verseskötet az ötvenes évekről, a forradalomról és a szabadságharc bukásáról.

Szántó Piroska: *Forradalmi szvit.* Bp. Corvina, 1989. 27 p. 35 tábla

Emlékirat és rajztömb '56 októberéből–decemberéből.

Szőnyi Gyula: *Börtönben írt 1956-os forradalmi versei.* Bp. POFOSZ, 1990. 156 p.

Az 1956-os Magyar Forradalmi Ifjúsági Párt megalapítójának költeményei.

